

Интеркултурна комуникация при преподаването на българския език като втори

Илияна Димитрова, докторант
(Велико Търново)

Модернизацията на хуманитарното образование е изключително важен процес, важащ с особена сила за България и българското образование. “В продължение на десетилетия България се е развивала в условията на тоталитарен режим и образователната ѝ система е била отражение на това развитие” (проф. Йорданка Кузманова). Хуманитарните науки са “науки за културата, творчеството и историята на човека (езикознание, литература, етнография, история и др.)” (Български тълковен речник 2007: 1048) и именно те в най-голяма степен трябва да подлежат на гъвкавост що се отнася до методиката на преподаването им, до начина им на представяне не само пред български, но и пред чуждестранни студенти. “Висшето образование следва непрекъснато да се адаптира към променящите се изисквания, обществените нужди и напредъка в областта на науката” (Извадка от Болонска декларация 1999г., проф. Й. Кузманова). Една от двадесет и деветте подписали Болонската декларация държави (1999г.) е България и в този смисъл тя категорично заявява, че ще работи за изпълнението на целите, поставени в Болонската декларация, а именно:

- **“Засилване на сътрудничеството в областта на оценяването на качеството,** по пътя на разработването на съпоставими критерии и методологии.
- **Засилване на европейските измерения във висшето образование** и по-специално при разработването на учебни програми, междуинституционално сътрудничество, схеми за мобилност и интегрирани програми за обучение и подготовка.(...) Това предполага усилено привличане на чуждестранни студенти и задържане на европейските студенти в Европа. (...)

Мястото на участието на студентите от Лисабонската стратегия от 2000 година – ориентиране на образованието изцяло към потребностите на потребителите.

- **Засилване на конкурентноспособността** на българското, оттам и на европейското висше образование. (...)

Конкурентност на образователните услуги означава максимална близост до очакванията на студентите” (проф. Йорданка Кузманова), а тъкмо младите европейски

граждани са хората, чиито очаквания са възможно най-адекватно да се справят с предизвикателствата, породени от културните различия в обединена Европа.

“Днес все повече се говори не само за икономическа, но и за политическа и културна интеграция в стария континент. Последното означава някаква форма на преодоляване на културните различия. Това не е никак лесно” (Минков 2007: 7). Именно поради тази причина европейският студент се нуждае и все повече изисква качествени познания по чужд език, а оттук и качествени познания за чуждата култура. Самото европейско самосъзнание предполага уважение към чуждите културни ценности. И тъй като България и българският език са част от общоевропейското културно наследство, предмет на настоящия доклад е именно българският език, преподаван като втори, българският език, който в този смисъл носи знания за идентичността, уникалността на културата на един народ. Целта на доклада е да разгледа предизвикателства свързани с интеркултурната и социокултурната компетентност при преподаване на българския език като втори, да засегне въпроси за популяризирането на българския език зад граница, да представи гледната точка на високотелния чуждестранен студент към процеса на „представяне” на българския език, да се опита да даде известна яснота по въпросите: достатъчно привлекателен ли е езикът ни за чужденците; отговаряме ли адекватно на нуждите на обучаващия се студент по български език; кое е най-важното в обучението и какви знания биха удовлетворили студент, изучаващ български език; успяваме ли достойно да се “конкурираме” с езиците на останалите членове на голямото Европейско семейство; има ли нещо, което ни пречи в процеса на популяризиране и предлагане на висококачествено обучение по български; и не на последно място: кое/какво би направило изучаването на българския език едно от най-привлекателните, интересни и качествени чуждоезикови обучения.

След приемането ни за пълноправен член на Европейския съюз (2007), страната ни е изправена пред нелеката задача да популяризира първия официален език на Европейския съюз, ползващ кирилската азбука. Този процес налага нов поглед върху цялостната методика на преподаване на българския език като втори, фокусиране върху проблемите на българистиката зад граница и насочване усилията към една стратегия, която да популяризира българския език и култура и да мотивира и провокира хора от цяла Европа (а защо не и от целия свят) да изучават езика, културата ни. Илюстрация на тази теза е текстът от концепцията за българската национална доктрина “България през 21 век”: “Националните интереси на България са насочени (...) към разширяване на

своето пространство (балканско, европейско, световно), не непременно като територия, а като духовно пространство – културно излъчване, комуникации, (...), език и др.” (Чавдарова-Костова 2001: 196). Да “разширим” “духовното си пространство” – “културното излъчване” и ”език” означава първо да открием единственото, неповторимото, уникалното, идентичното у самите себе си и след това да го предадем, ”представим” на Европа и света по най-впечатляващия начин. Един от тези начини е висококачествено обучение по български език за чужденци.

Както всяко едно чуждоезиково обучение и обучението по български език носи не само определени езикови знания, но и знания за културата на един народ. Аудиторията, пред която се преподава български език като втори, е езиково и културно многообразна, което превръща самия процес на преподаване в предизвикателство. Преподавателят по български език трябва да е не само високоезиково, но и интеркултурно образован, за да може наред с качествено чуждоезиково обучение да осъществи и адекватен межкултурен диалог с обучавашите се. Основните предизвикателства, пред които той е изправен са: 1. качествено и интересно преподаване по български език чрез интерактивни методи на обучение; 2. пълноценна комуникация с различните култури посредством нашата, българска. “Интелектуалното предизвикателство е да се разбере същността на националната култура (...). Емоционалното предизвикателство е човек да е способен да се постави на мястото на някой от “чужда” страна” (Хофстеде 2003; 5). Тоест, ако преподавателят успее да представи националната ни култура така, че обучавашите да могат да се поставят на наше място, то това означава, че е протекъл един безценен учебен процес с висококачествена езикова и интеркултурна комуникация. Именно такъв учебен процес е в състояние да удовлетвори личните чуждоезикови потребности и на най-взискателния чуждестранен студент.

“Приносът на **интеркултурната комуникация** – една нова научна област, посветена на изследването на правилата и рамките “на интерпретация и възприемане на света, на културните системи и общуването между хората” (самата тя има “интердисциплинарна основа”, тъй като “съдържа теории и методи от областта на културната антропология, психологията, междуличостната комуникация, приложната лингвистика и социологията”), се състои в силната ѝ ориентация “към актуална, социална, политическа и икономическа среда”, към обяснението “какво всъщност се случва при директните интеркултурни контакти и какво да се направи за подбръвяването им”, как теорията може да бъде приложена “в процеса на различни култури и етнически групи”. (Чавдарова-Костова 2001: 63) (...) “Затова „универсалността на принципа

на **”взаимно признаване”** се явява **”минимално условие за практическата осъществимост на идеята за интеркултурността”**. (Чавдарова-Костова 2001: 20) (...) **”Неслучайно ”интеркултурността се схваща като норма на съществуването на съвременното човечество”**, с което **”с понятието ”интеркултурност” не просто се регистрира фактът на межкултурните взаимодействия, но и се нормира техният характер” на ”взаимодействия, при които различните култури не бива да губят своите специфики, а би трябвало взаимно да се обогатяват, допълват и подпомагат в своето развитие”** (Чавдарова-Костова 2001: 35). **”Всъщност понятията различие, разнообразие, многообразие са основни понятия в контекста на интеркултурното възпитание”** (Чавдарова-Костова 2001: 36). Тъкмо голямото езиково и културно многообразие на стария континент са безценните компоненти на общоевропейското културно наследство. **”Едно явление в една култура става интересно, когато се разбере, че в друга култура не присъства или се проявява различно”** (Минков 2002: 8). **”Българският език е нашата идентичност”** (БАН 2004: 53), той е онова (или по-скоро едно от нещата), което ни прави различни и уникални за другите и ако съ-умеем чрез него да отворим собствената си култура за света, ще се обогатим не само ние, но ще спечелим и уважението на останалите култури към българските културни ценности. Всичко това изисква качествена интеркултурна комуникация / възпитание, която може да бъде осъществена в процеса на преподаване на българския език като втори.

Чрез чуждоезиковото обучение се развива т.нар. **”комуникативна възможност”** (Чавдарова-Костова 2001: 120). **”Според Ян Ван Ек тя „се изразява чрез единството на пет основни компонента, които не би трябвало да се разглеждат като самостоятелни елементи, а по-скоро като „различни аспекти на една и съща концепция”, като непрекъснато застъпващи се различни части на едно цяло, всяка една от тях изключително важна за целите на чуждоезиковото обучение”**. Този модел **”включва следните речеви умения и навици, които трябва да бъдат изградени у обучаваните в процеса на преподаването и усвояването на чуждия език”**: **”лингвистична компетентност”**, чиято значимост се извежда от факта, че **”вербалната комуникация на изучавания език не би била възможна без познаването на речниковите елементи и владенето на граматикоструктурните правила на този език, чрез които отделните речникови елементи се превръщат в значещи изрази; ”социолингвистична компетентност”**, свързана **”с изграждането у обучавания на способност не само да може да образува правилно значещи изрази на изучавания език и да разпознава значението на подобни изрази, употребявани от другите, но в процеса на**

комуникативния акт да се отчита уместността на един или друг израз или форма, съобразени със събеседника, темата на разговора, обстановката, мястото, където се провежда разговорът”; „**дискурсна компетентност**”, изразяваща се в способността за проследяване и поддържане на кохерентността на разговора, на писмения текст, „когато се възприемат или възпроизвеждат последователно подредени свързани изречения”; „**стратегическа компетентност**”, включваща „употребата на вербални и невербални комуникативни стратегии като компенсация на празнините в езиковите познания на комуниканта”, проявяваща се например тогава, когато липсва знание за дадена дума от речника на изучавания език, когато не се познава добре „речеви етикет” на този език; „**социокултурна компетентност**”, означаваща познаване на „националнокултурната специфика на езика, който се изучава като чужд, тъй като всеки езиков акт има и социокултурен контекст”, на „националното своеобразие на съотношението на вербални и невербални компоненти на комуникацията” (Чавдарова-Костова 2001: 120). Всички тези компоненти би следвало да се имат предвид в учебния процес и в създаването на учебници и учебни помагала по български език за чужденци.

Освен единството на тези пет основни компонента, чуждоезиковото обучение и по-специално преподаването на български език на чужденци, изисква един свършено нов и актуален поглед към методиката на преподаване, *съобразен с културната ни идентичност и с индивидуалните изисквания и очаквания на студентите*. В един от разговорите ми с Мариела Дакова, PhD, преподавател по български език в Boston College, САЩ, тя споделя, че рядко студенти-езиковеди избират да изучават български език, по-скоро това са студенти, които се интересуват от политология и история. Тоест, интересът към езика и страната ни минава през други науки, специалности и интереси на студентите. В този смисъл преподаването на българския език трябва да е достатъчно методически гъвкаво, нагледно към чужденците и изцяло ориентирано към потребностите на обучаващите се. М. Дакова споделя още, че не е лесна „борбата” с конкуренцията на останалите славянски езици, които Boston College предлага за изучаване от студентите. „Спечелването” на необходимия минимален брой студенти, желаещи да изучават български език, не е плод на атрактивни, интересни учебни материали, свързани с преподаването на български език като втори, нито на допълнително получени средства – нови книги, речници, филми, мултимедия..., с които американските студенти да се запознаят географски, исторически и културно със страната ни, а по-скоро е плод на личните й професионални усилия и успехи, любов и хъс да „влюби” американските студенти в българския език и култура. Същата ситуация

споделя и доц. Живка Колева-Златева, доскорошен преподавател по български език в университета в Дебрецен, Унгария. Картината на българистиката извън граница (факултативните курсове по български език, предлагани в университетите и специалността „Българска филология” в чуждестранните университети) изглежда жалка, а подобни преподаватели-„борци” са достойни за почит не само в деня на народните будители.

Онова, което ни пречи в процеса на популяризиране и предлагане на висококачествено обучение по български език, е отсъствието на адекватна политика на страната за разпространение на българския език и изключително недостатъчният брой висококвалифицирани преподаватели (езиково и интеркултурно образовани), специализирани в преподаването на български език/култура за чужденци.

В Русия отдавна съществува отделна специалност в университетите „Руски език за чужденци”, в САЩ и Великобритания студентите се подготвят по специалности като *Teaching English as a second language*, *Second language acquisition*, а в Португалия е в сила активна политика на страната за разпространението на португалски език, “насочена в три направления:

- по отношение на португалски език като роден;
- по отношение на португалски език като втори език (...);
- по отношение на португалски език като чужд език.

Стратегията, която се следва за постигане на набелязаните цели, е:

а) създаване на съответните сруктури за провеждане на учебни занятия и на изследователска дейност в различните райони на влияние: в бившите колонии, в страните, където има португалски емигранти и в страните, където има интерес към този език;

б) обезпечаване на човешки ресурси: засилване на първоначалната и по-нататъшна подготовка на преподавателите по португалски език като втори или като чужд език” (Чобанова 2006: 46)

В същата статия се посочват и шест институции, които провеждат езиковата политика на страната и по различен начин подпомагат и обезпечават разпространението на португалски език в чужбина.

В България студентите специалност „Българска филология” нямат дори факултативно изучаване на дисциплина от типа: „Преподаване на български език като втори”, а такава дисциплина би трябвало да бъде задължителна част от обучението им. Именно тези студенти и студентите специалност „Български и история”, “Славянски

филологии” завършват университета с професионална квалификация „учител по български език” и те са потенциалните млади специалисти, които трябва да могат да преподават езика ни не само в масовото българско училище, а и в една мултикултурна среда, за която университетът не им дава никакви знания и подготовка. Тази мултикултурна среда “налага „хетерогенността на класа да се признава и да се оценява положително”, подтиквайки учителите към творчество за адаптиране на педагогическата им дейност спрямо особеностите на учениците” (Чавдарова-Костова 2001: 70). Студентите – “учители по български език”, не са запознати с понятия като „интеркултурно образование,, – „(...) образование, осъществяващо се диалогично в името на **диалога** между културите,, (Чавдарова-Костова 2001: 73); “интеркултурна педагогика,, – привличаща “вниманието към „културните различия,, (Чавдарова-Костова 2001: 69) и изискваща диференциран подход към тях; „транскултурна педагогика” – “съдържанието ѝ се извежда от “общите културни елементи, които могат да се определят като универсални за цялото човечество”, оценявани като „мост за взаимно разбиране” между хората” (Чавдарова-Костова 2001: 70). Студентите са лишени и от възможността да се поучат от безценния опит на други преподаватели по български език за чужденци: “Опитът ми в областта на преподаването на чужд език (както български за чужденци, така и немски за българи) ми е показал, че експлицирането на различията между езиците значително улеснява усвояването им, но и че **положителното** отношение към различията, към другостта, репрезентирана от чуждия език, е също така важна гаранция за успех” (Иванова 2006: 745). „Положителното отношение към другостта”, знанията и уменията за взаимодействие с различните култури, знанията за собствената ни култура, уменията за предаването ѝ чрез българския език, поддържането на позитивна и творческа атмосфера в часовете по български език за чужденци, интеркултурната комуникация и индивидуалното отношение на преподавателя към всеки един студент, стремежът за удовлетворяване и на най-взискателните езикови нужди на обучаващите се, непрекъснатото желание не само да удовлетворим, но и да надминем очакванията на студентите – всичко това би превърнало обучението по български език в едно от най-привлекателните, интересни и висококачествени чуждоезикови обучения. Ще успеем да поставим българския език/култура във фокуса на националната ни езикова/културна политика, а чуждестранния студент в центъра на обучението му по български език едва тогава, когато не просто регистрираме проблемите: че в България все още няма университетска дисциплина „Методика на обучението по български език за чужденци” и че страната ни

не подготвя специалисти – преподаватели по български език за чужденци, а когато „Български език за чужденци” стане реално съществуваща специалност в университетите ни. (Пишейки този доклад с радост разбирам, че от тази година Великотърновският университет предлага следдипломно обучение по магистърска програма: “Българският език като втори език (преподаване на български език в чуждоезиковата среда и сред малцинствени общности)”. Искрено се надявам тази магистърска програма да не дава само теоретични знания за преподаването на езика ни в чуждестранните университети и на деца билингви, а да обогати студентите със знания и най-вече с практически умения за технологията на урока по български език за чужденци, за методиката на преподаването на езика ни като втори, за интеркултурната комуникация и социокултурната компетентност, за интерактивността в учебния процес по български език за чужденци...)

“В Германия учените директно формулират идеята, че обучението по чужд език задължително трябва да се свързва с изучаване живота на съответния народ. Това става важен пункт от методиката на чуждоезиковото обучение” (Виденев 2003: 206). „Животът на съответния народ” всъщност е културната самобитност на този народ и именно тя представлява интерес за този, който е решил да изучава чуждия език. Хофстеде, “човекът, поставил съвременните межкултурни изследвания на научна основа” (Минков 2002: ix) говори за два вида култура, които нарича „култура едно” и “култура две” (Хофстеде 2001: 5). „Култура едно” е „резултат” от „цивилизация”-та, от „рафинирането на ума” – „образование, изкуство и литература” (пак там). „Култура две” “е далеч по-широко понятие, това е културата като умствен софтуер. (...) В „култура две” се включват не само дейности, за които се предполага, че усъвършават ума, но и обикновените неща от ежедневието – поздравяването, храненето, показването или прикриването на чувства, поддържането на определено физическо разстояние спрямо околните, правенето на любов или поддържането на телесната хигиена.(...)”Култура две” се занимава с много по-основни човешки процеси от „култура едно” – тя се занимава с болезнените въпроси.

Културата (две) винаги е колективно явление, защото тя е поне отчасти споделена с хората, които живеят или са живели в социалната среда, в която тази култура е била усвоена. Тя е колективното програмиране на ума, което различава членовете на една група или категория хора от друга.

Културата се придобива, тя не се наследява. Тя произтича от социалната среда на индивида, а не от гените му” (Хофстеде 2001: 6). В този смисъл

социолингвистичната и социокултурната компетентност са от изключителна важност в чуждоезиковото обучение и по-специално в преподаването на български език като втори. Целта на чуждестранните студентите, изучаващи езика ни, е да могат адекватно да общуват в тази културно различна социална среда, да приложат усвоените знания на практика. Това налага присъствието на социокултурна информация в учебниците и учебните помагала по български език за чужденци. Общоевропейската езикова рамка подробно разглежда въпроса за комуниктивната компетентност и изграждащите я социокултурни знания. Така например преподаването на български език трябва да дава информация на чуждестранните студенти не само за традиционните храни и напитки в България, а и за: **1.** отношенията между хората в нашата култура – за чужденците не е ясно защо хората предават “много поздравя” или “специални поздравя на някого (обикновено при сбогуване); или защо пожелаваме толкова много неща на празниците (имен или рожден ден) като: здраве, любов, късмет, успех, сбъднати мечти и т.н. За англичаните и американците, например е достатъчно: Happy birthday to you! Или Have a lovely birthday!; **2.** информация за самите български празници и за това как и защо се празнуват, като 1-ви март, 24-ти май, религиозни празници (не само Коледа и Великден) : Трифоновден, Лазаровден, Гергьовден и т.н. За хората с различна култура от нашата е непонятно, защо човекът, който празнува рождения си или имен ден черпи другите, вместо те да черпят него. В западните култури приятелите и семейството са тези, които организират “парти” за рожденика без да е необходимо той да харчи пари за това, по-скоро задачата му е само да се наслаждава на организираното тържество; **3.** информация за невербалния език на българите: цъкването с език; жестове с ръка от типа на въртене на пръстите и ръката на ляво и дясно близо до главата, за да се покаже, че някой е “луд” , показването на дланта (с прибрани пръсти), която предупреждава за шамар; или добре познатото ни “обратно” въртене на главата у българите, което е отговор за “да” или “не”; **4.** информация за поведението по време на някои събития като сватба, раждане на дете, погребение и т.н. – за английската и американската култура е напълно естествено бащата да присъства по време на раждане, а ако не го направи, това се смята за незаинтересованост и неуважение към бъдещия член на семейството и към самата майка. В България жената е свикнала сама да се оправя с тези “женски неща”. Самата аз, водена от подобна “самостоятелност” се опитах да лиша приятеля си (уелсец) от медицинските прегледи по време на бременността си. Но след разговор с него разбрах, че за него е от изключителна важност не само да присъства на раждането, но и на всеки мой преглед при лекар, на всяко мое изследване – за него това

е начин да сподели общата радост и отговорност, да съпреживее заедно с мен всяка нова информация за състоянието на бебето и мен самата. Факт е, че при всички наши посещения в “Майчин дом” и в кабинета на “Женска консултация” нямаше нито един друг мъж (българин), който да влиза при лекаря заедно с бременната.

С тези бегли примери бих искала да илюстрирам значимостта на социокултурната информация за чужденец, изучаващ езика и културата ни. Текстовете в учебниците и учебните помагала по български език за чужденци трябва да бъдат внимателно подбрани с оглед на нивото на комуникативната компетентност на обучаемия и съобразени с културната ни идентичност. Социолингвистичните знания, които обучаемият получава, е необходимо да са актуални, за да могат бързо да се превърнат в придобити умения за една адекватна комуникация в реална ситуация. И не на последно място – информацията за България и българите, която учебниците и преподавателите представят пред чуждестанния студент не трябва да бъде емоционално натоварена. Нека се отнасяме с респект към мнението на тези, които се докосват до езика на прадедите ни и ги оставим сами да решат какво харесват или не харесват у нас.

Това, което ние, българите, можем да направим, е да се грижим за уникалното, за единственото, за онова, което ни прави горди, че сме българи и само по този начин бихме могли да запазим културната си самобитност в обединяваща се Европа, точно така, както са записани в закона и три от основните принципа на националната ни културна политика, а именно:

1. “опазване и обогатяване на културно-историческото наследство, съхраняване на българския книжовен език, традиции, обичаи;
2. закрила на националната културна идентичност и културата на българските общности в чужбина;
3. насърчаване на културното многообразие при съхраняване единството на националната култура” (ЗЗРК, чл.2).

Ако, подписвайки Болонската декларация, България недвусмислено заявява, че ще работи за качество и конкурентноспособност в образователните услуги, за максимална близост на образованието до потребностите на потребителя, то преподаването на българския език като втори трябва да е приоритет в тази “модернизация на хуманитарното образование”. Въпреки че забелязват мръсотията и недовършените строежи от преди 5 години (тогава, когато някои от чужденците, изучаващи български език идват за първи път в страната ни), на въпроса ми “Защо инвестирате времето и парите си в изучаването на български език? Какво харесвате в

България всъщност?, те отговарят: “...не знам..., България сама по себе си..., има нещо в страната ви, което ме кара всеки път да се връщам тук...” Тези отговори заслужават цялото ни внимание и признателност. Точно заради тях сме длъжни да се възползваме от възможността на “отворените граници” като заработим здраво за едно качествено разпространение, популяризиране и преподаване на българския език в чуждоезикова среда. И макар да знам, че е присъщо на културите с вътрешна причинност (по-подробно вж. М.Минков, 2002), мисля, че е време страната ни да промени философията си и да повярва, че именно от нашите, собствени, усилия зависи благоденствието на културата и езика на България.

Трудове на Великотърновския университет “Св.Св. Кирил и Методий”, Филологически факултет, кн. 1, том 31, Университ. издателство, 2010г).

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. БАН 2004: Авторски колектив. Закони на/за езика. С., 2004;
2. Български тълковен речник 2007: изд. “Наука и изкуство”. С., 2007;
3. Виденов 2003: М. Виденов. Българска езикова политика. С., 2003;
4. Иванова 2006: Л. Иванова. Това, което езиците “премълчават” // Езиковата политика на Европейския съюз и европейското университетско пространство. Втори том. В. Търново, 2006;
5. Минков 2007: М. Минков. “Европейци сме ний, ама...” България върху културната карта на света. С., 2007;
6. Минков 2002: М.Минков. Защо сме различни. Межкултурни различия в семейството, обществото и бизнеса. С., 2002;
7. Хофстеде 2001: Х. Хофстеде. Култура и организации. Софтуер на ума. С., 2001;
8. Хофстеде 2003: Х. Хофстеде, П. Б. Пидърсън, Х. Хофстеде. Изследване на културата. С., 2003;
9. Чавдарова-Костова 2001: С. Чавдарова-Костова. Интеркултурно възпитание. С., 2001;
10. Чобанова 2006: Й. Чобанова. Политиката на Португалия за разпространението на португалския език // Езиковата политика на Европейския съюз и европейското университетско пространство. Първи том. В. Търново, 2006;
11. Проф. Йорданка Кузманова. Болонският процес в България // http://atomsolutions.net/projects/hrdc_sokrat/pdf/b05s/BProcess.ppt ;

12. Закон за закрила и развитие на културата // http://mc.government.bg/files/73_ZAKON_zrk.pdf

Редакционна бележка: Настоящият доклад е публикуван в: Трудове на Великотърновския университет “Св.Св. Кирил и Методий”, Филологически факултет, кн. 1, том 31, Университ. издателство, 2010г).